

84/2p=band)2

М 556

С 22118

КЯЗИМ 

МЕЧИЕВ

сайламалары



КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР ПОЭЗИЯНЫ БИБЛИОТЕКАСЫ





КЪЛБАРТЫ -
МАЛКЪАР
ПОЭЗИЯНЫ
БИБЛИОТЕКАСЫ



THE
MATTER
OF THE
COURT

КЯЗИМ
МЕЧИЕВ
сайламалары



«ЭЛЬБРУС» КИТАП БАСМА
НАЛЬЧИК 1975

ГОСУДАРСТВЕННАЯ
(НАЦИОНАЛЬНАЯ) БИБЛИОТЕКА
Кабардино-Балкарская Республика
г. Нальчик, ул. Негмова, 42

С 22 118

С(Балк)2
М 556

СУРАТЧЫ ПАШТОВ ГЕРМАН

М $\frac{0743-080}{М 125 (03)-75}$ 42--75

© «ЭЛЬБРУС» КИТАП БАСМА, 1975



К Я З И М



Озгъан ёмюрледе таулуну кѳадарын, аны бюгюннго жашау халын, умутун-муратын билирге суйген ким болса да, Кязимни китабын ачып анга кѳараргѳа борчлуду

Нек десегиз, Кязим Мечиев сау ёмюрге жууукѳ заманны унукѳгъан халкѳы бла жашап, он бармагѳыны кѳыйыны бла юйюр ёсдюрюп, халкѳыны кѳууанчына кѳууана, бушуууна да жарсѳый, жашауну тынчлыгѳын, кѳыйынлыгѳын да аны бла тенг сынагѳанды. Малкѳарлыланы жашауларыны юсюнден терен сагѳыш этип, халал жюреги бла терсни, тюзню айырып, жашаугѳа жютю кѳзден кѳарап, акѳылман ангылагѳанын, сезгенин, кѳргенин жырларында, назмуларында, поэмаларында уллу поэзия кюч бла уста суратлап, бизге аланы сауѳа этгенди.

Малкѳар поэзияны, ахшы сѳзню кючюн, ариу-лугѳун суйген, андан жюрегине кѳууанч, асыулукѳ излеген адам бек алгѳа Кязимни китабын окѳургѳа тийишлиди. Алай бла окѳуучу малкѳар литератураны сабанларына биринчи урлукѳ сепген адам бла, Малкѳарны бийик поэзиясыны атасы бла шагѳырей боллукѳду. Поэзияны, кѳанатлы сѳзню суйген таулу Кязимни чыгѳармаларын сейирсинип, кѳууанып, алай окѳуругѳуна шек жокѳду. Кязимни поэзиясыны кючю алай уллуду.

Хар миллетни битеу халкты сюерча, ёхтемленирча уллу адамлары боладыла. Кязим аллай сыйлы адамладанды.

Мечиланы Беккини жашы Кязим 1859 жылда Холам-Бызынгы аузунда Шыктыда тууганды. Поэтни ауазын малкъар халкъ XIX ёмюрню ахырында эшитип башлаганды. Ол Октябрь социалист революциягъа дери кёп назму жазганды. Жазгъанларын зарфха уругъа онгу болмай, аланы асламысын тас этгенди. Кязимни халкъ фольклоргъа кшошулгъан жырлары, назмулары да бардыла. Энди аланы малкъарлыла кеслери кёлден айтхан жырладан, ийнарладан айыралмайдыла.

Аны чыгъармаларында баш тема — урунган халкъды, аны жашау халыды, баш жигитлери уа мюлкню, байлыкъны айнытханла, жер сюргенле, чалгъы чалгъанла, кийим тикгенледиле.

Кишилик бла фахму, тюзюк бла жашау суюмеклик поэтни жол нёгерлери болгандыла. Бир жанындан жахиллик жол бермей, экинчи жанындан а бийле, байла малтап, анга да патчахлыкъны артыкълыгъы кшошулуп, къара халкъ башын кётюрюрге, дуниягъа кёз ачаргъа онгу болмагъан кыйын заманда Кязим жашауну душманларына арсарсыз къажау сюеледи. «Къалай тёзейим: кетмейди халкъымы ктайгъысы, сау болмай турады жюрек жарасы»,— дегенди поэт. Ол заманда алай айтмакълыкъ керти да уллу кишилик эди. Тюзюкню, жашауну, туугъан халкъын кёзбаусуз бек суюгени себепли Кязим урунган таулуланы батыр келечилери болганды.

Кеси айтханнга кёре, поэт Октябрь революциягъа дери жашауну кыйынлыгъыны, «къара кюлени» юслеринден кёп жазганды. Кязим тиширыуну «бири

сатып, бири алып, ... малгъа тенг» этгенлерин кёр-
гюзтеди, кюн сайык «кючлю кючсюзю» жекенин
кёрюп, анга чамланады; таулуну юйюне жол тапмай,
насып ажашып айланнганына жарсыйды. «Сыйыра-
дыла жерни, сыйырадыла гыржынны; тогъубуздан
кёпдю ачыбыз, зарфха уруп чыгъарыргъа — жокъду
зарфыбыз». — Кязимни чыгъармаларында алегъын-
ны Малкъарны жашаууну сураты ма алайды.

Битеу жашауун, чыгъармачылыкъ хунерин да Мал-
къарны халкъ поэти тюзлюкге кзуллыкъ этдиреди.
Елюп кетгинчи ол тюзлюкню ёкюлю болгъанлай къа-
лады. Тюзлюкден бийикге, андан сыйлыгъа Кязим
бир затны санамагъанды.

Мечиев араб кыраллагъа, Тюркге да баргъанды,
алада жашау кзурулушну да тюз ангылагъанды.
«Бу дуняда кзууанч азбы, ачыу — кёп, кзууанчха
жолну кёралмадым излеп... хар къайда да жарлы
жарлыча жашайд, къарыулу къарыусузну этик
ашайд», — ма алай бла малкъарлы поэт жарлы тау-
луну юсюнден жүрек жарсыуун, тарыгъыуун битеу
дуняны унукъгъанларына айтады.

Марксчы-ленинчи окъуудан поэтни хапары болма-
гъанды. Россейде баргъан революция кымылдау
бла, Ленин кзурагъан большевиклени партиясыны
иши бла да ол шагъырей туюлду. Алай болгъан-
лыкъгъа, Малкъарны халкъ поэти Уллу Октябрь со-
циалист революциягъа кзууанып тубейди, аны ал-
гъышлайды, ол урунганлагъа азатлыкъ берлигин,
аланы жашауларын игилендирлигин тюз ангылайды.
Бирде аны арсарланган, жашауну бир къауум зат-
ларын тюшюнмеген заманы да болгъанды. Алай, жа-
нгылгъанын ангылап, Октябрны хорламларын, Совет
властны кзорууларгъа битеу халкъны чакъырады.
Аны бла бирге уа Совет властны орнатыр ючюн жан-

ларын аямай граждан урушда сермешген малкъарлы жашланы эрликлерине бла батырлыкъларына къууанады. «Жигит ёлсе, жигитлиги къалады халкъланы ичинде»,— деп да андан кёллендиреди таулуланы.

Жашауғъа Совет власть берген жангылыкъла: ишчиле, эллиле къадарларына кеслери ие болгъанлары, кыралны мюлкю, культурасы терк айнып баргъаны, хар къайда школланы ачылыулары, билимни халкъларга жайылгъаны—ала бары да къарт поэтни къууандырадыла, жюрегин жарыкъл этедиле. Аны себепли Кязим ол затланы юслеринден кёл назму жазгъанды.

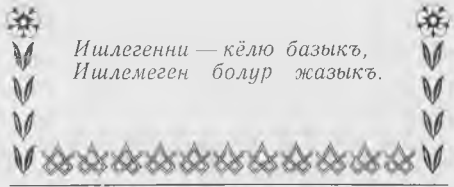
Кязимни литература ишине толу багъа бичген кыыйынды. Кюн сайын аны поэзиясыны литературабызда, тилибизде, жашауубузда магъанасы ёсе баргъанын кёребиз. Бюгюн да ол, Кулиев Къайсын айтханча, таулу назмучуланы устазыды, ахшы сёзню устасыды. Керти да алай болгъанына бу китапчыкъл окъуна шагъатды.

Кязим туугъан халкъланы оюмлау кюнюн, сёз байлыгълын да, жашауну, урунууну сюймеклигин да, жюрек халаллыгълын, кишилигин да кесини поэзиясына сыйындырып, туудукъларга кёюп кетгенди. Аны китапларын уллу, гитче да окъуйдула. Аллай поэзия ёмюрледе жашарыкълды.

А х м а т Б о з и е в.

Иги сѣзню бичакъ кесмез,
Иги сѣзню боран элтмез,
Иги сѣз отда да кюймез,
Иги сѣзге багъа жетмез.
Иги сѣз халкъны кючюдю,
Зулмугъа кебин бичеди.
Ол игилени ишиди,
Осаллагъа къамичиди.
Тоюн, къууанчынг — иги сѣз,
Кюнде жубанчынг — иги сѣз,
Кюнде тыянчынг — иги сѣз.
Къаманг, къылычынг — иги сѣз.
Иги сѣз жол нѣгер болады,
Къыйын кюн биргенге барады.
Биз ёлсек — иги сѣз къалады,
Ол сау къалгъанлагъа жарайды.





*Ишлегенни — кёлю базыкъ,
Ишлемеген болур жазыкъ.*



* * *

Хоншубуз. Ожакъ тютюнюн
Дайым кёрюнюн турады.
Алай санга узакъ жолум —
Чегемден Багъдадхачады.

Атанг бла къарындашын
Арабызны кенг этдиле.
Мен санга жарсый тургъанлы,
Эште кен суула кетдиле.

Юйюнгю эшиги манга
Ачылырыкъ болмаз, алай,—
Гюняхлылагъа жаннетни
Эшиги ачылмагъаплай.

1890



Санга кьайыкъ бла баргъа
Умут этгенем. Кьайыгъым,
Тюбю башына бурулун,
Мен жарты жолумда кьалдым.

Мени ёнюю эштмейсе,
Атынгы айта, жолгъа чыкъсам.
Жалап кьая зынгырдауун
Эштеме, сепи чакьырсам.

* * *

Тау башында тау болмаз,
Жангыз терекден бау болмаз.
Къылыч жара сау болса да,
Сюймеклик жара сау болмаз.

1890

ТАРЫГЪЫУ

Сюе эдим бир уланы,
Жарлы юйюрге туугъаны.
Аны дурус кӛрмедиле.
Сюйгениме бермедиле.

Кюн тиймесе, мутхуздула
Къарлы таулары башлары.
Таш жүрекге учуздула
Термилгени кӛз жашлары.

Тюз адамла, не этейим?
Сюймегениме бердиле.
Чал сакъаллы къарт кишини
Манга тийишли кӛрдюле.

Угъай деп жууап этмедим,
Жаныма къоркъуц, уялыц,
Бӛлек жылы мен термилдим,
Жюрегим ауруц, кыйналыц.

Не кыйынлыкъ, не учузлукъ
Къалмады мен сынамагъап.
Къадар жылда шо бир кече
Озмады мен жилямагъап.

Секирин ёрге туруучем
Мен, жиягъыма ургъаплай,
Тангым атын кетпучю эд,
Босагъада олтургъаплай.

Уку кычырыкыгъа жууап —
Жиягъаным кечеледе.

Жарыууму кини эге
Алмад бизни тийреледе.

Алаи бла, жияй-жияй,
Талай жылларым кетдиле,
Бири сатып, бири алып,
Мени малгъа тенг этдиле.

Мен сынагъап зор жашауну
Шо бир тенгим да кѳрмесин.
Сюйген тенг кызыларым, сизге
Шо быллай кюле келмесин.

Йюрек сюйюп сиз кѳрсегиш,
Сюйгенниден сиз тыймагъыз,
Эркин учхан къанатлыны
Сиз тар чалдыгге жыймагъыз.

Атам-анам этдиле — деп,
Сюймейши эрге бармагъыз,
Йууукъладап кѳркъама — деп,
Йюрек сюйгенден къалмагъыз.

* * *

Батырлыкъ жютюд, кьамача,
Кьоркьакьлыкъ — гумух, салтача.
Батырлыкъ кьорур журтунгу,
Кьоркьакьлыкъ кёмер отунгу.

Батырлыкъ — отлукъ ташчады,
Кьоркьакьлыкъ — жёге агъашчады.
Адам болгъа итнебиз —
Эрликни андан сюебиз.

1900

ЛУЧЫКЪ СЕЗ

Жигит боллукъ гиртчи болур,
Аман къатын тилчи болур.
Къуш ёч болады бийинге,
Бетсиз къатын — ётюрюкге.

Аман къатын кёпге жатар,
Кюню ханар бла батар.
Осал адам сёзчю болур,
Хуржуну ётюрюкден толур.

Осал кёой бек чакъмакъ болур,
Осал адам кьоркьякъ болур.
Жаншакъ адам сёзден тоймаз,
Кьоркьякъ — халкына жарамаз.

1901

* * *

Арбазыма къониган чорбат чыпчыгъы.
Сапга къарап турама, юйден чыгъып.
Ач болсанг да, унугъуулукъ кёрмейсе,
Душныда къул, бий дегени билмейсе.

1902

Р. М. Мечнев

2 К. Мечнев

Государственная
(национальная) библиотека
Кабардино-Балкарской Республики
г. Нальчик, ул. Ногмова, 42



Назмула жазама, темпр тюеме,
Экиси да халкыгъа жарарла, дейме.
Бир бийден халкыгъа бир балта игиди,—
Кязим аны энди иги биледи.

1905

ИГИ СЁЗ

Иги сёзю бичакъ кесмез,
Иги сёзю боран элтмез,
Иги сёз отда да кюймез,
Иги сёзге багъа жетмез.

Иги сёзсюз жашау неди? —
Тузсуз хантха теппе-тенгди.
Иги сёзю айтхан — эрди,
Акылы, жүреги кенгди.

Иги сёз — халкъны кючюдю,
Зулмугъа кебиш бичеди,
Ол игилени ишиди,
Осаллагъа къамичиди.

Иги сёз къоркъгъаншы билмейд,
Багъа мужурача тнед.
Жарлы юйге ёкюлча киред,
Къыйышлыгъа ол онг беред.

Окъ, жерине жетши, суууйду,
Суу да бир заманда къуруйду.
Иги сёз сууумаз, къурумаз,
Аны киши тутуш тыймаз.

Иги сёз — жомакъды, жырды.
Иги сёзсюз дуния тарды,
Жүрек, жол да къарангыды,
Иги сёз — кёз жарыгъынды.

Тоюн, къууанчын — иги сёз,
Кюнде жубанчын — иги сёз,

Кюнде тыячынг — иги сѣз,
Къаманг, кылычынг — иги сѣз.

Иги сѣз жол нѣгер болады,
Къыйын кюн биргенге барады,
Биз ёлсек — иги сѣз къалады,
Ол сау къалгъаплагъа жарайды.

Кязим сѣзюп бермез сизге,
Зулму суйген бетензлеге,
Мени сѣзюм — нѣгерд тюзге,
Тыячд — факъыргъа, ёксюзге.

АТАСЫНЫ ЖАШЫНА ОСУЯТЫ

Балам! Зулмулукъну көре,
Кетеме кыбыргыа — жерге.
Ким билед, сага тюшсе уа
Зулму жокъ болгъанын көрге!

Балам! Дунняда артыкълыкъ
Болмагъан кюплеге жетсенг,
Ол заманда, кыбырыма
Келиш: «Тынч жат!» — деп кычыр сен.

Ким биледи, кыра жердеп
Ауазынгы эшитirme мен.
Кыра ырахат жатарма,
Балам, аны упутма сен!

1906

КЪАР КЮП АРБАЗЫБЫЗДА
КЪОННГАН ЧЫПЧЫКЪГЪА

Жарлы чыпчыкъ, бу къар кюп
Къабышырса арбазда.
Жылы тыгъырыкъ, аш да
Жокъмуд саига дуняда?

Жарлы чыпчыкъ, кыш кыртчы
Сени юшютюп къояр.
Сенлай жарлы бу къар кюп
Къайда жылышыр, тояр?

Бизде да, сени кибик,
Жарлы адам кеп барды.
Жарлы адамлагъа да
Дуня сууукъду, тарды.

Жарлы чыпчыкъ, ма гыржын
Бурхуланы берейим.
Сени аллах палахдан
Сакъласын, деп тилейим.

Сен, юшомей, жоюлмай,
Кек жазгъа саулайын чыкъ.
Кыштик марлап тутмасын,
Сакъ бол сен, жарлы чыпчыкъ.

Къарыусузну жашауу
Къыйынды бу дуняда,—
Душманы кеп болады
Чач тюгюнден башында.

Бу дунпята душманы
Жокъну кьайда табарса?
Сакъ болмасанг, керексиз
Терк жоюлуу кьалырса.

Сакъ бол, жарлы чыпчыкъчыкъ,
Жашчыкъла алдамасынла,
Гыржын бурхула атын,
Тузакъгъа салмасынла!

Къар кюнде, сууукъ кюнде,
Жарлы чыпчыкъ, юшюйсе.
Сеп, жарлы ёксюзлеча,
Юйсюз, ашсыз жюрюйсе.

1907

ПАРИЙИМ

Парийим, къара парийим,
Керек туйюлд санга кийим,
Ийнакълайса менн, суйюн,
Къыйналмайса, тыякъ тийин.

Жаплыдан сакълайса малны,
Аман ниетли адамшы
Тюз билесе, мен да аны
Суймейме, бетсиз хайранны.

Мен мудах болсам, кезюме
Жарсын, къарайса, сезюме
Тынгылайса, сен юйюме
Къарауулса да, сюеме.

Кён кюн негер болдунг манга,
Бирге чыдадыкъ къайгыгыга,
Ийнакълайса менн, суйюн,
Парийим, къара парийим!

Жауларыма юресе сен,
Манга саулукъ тилейсе сен,
Гюрбежиме киресе сен,
Зорчуладап игесе сен.

Мени ючюн къаядап да
Секиресе сен, отдан да
Арта турмазса, жаудан да
Къоркъмазса, тап, ажалдап да.

Мени ючюн кён къыйналдынг,
Кён назмума тынгыладынг,

Аланы иги ангыладынг
Бансызладан. Нёгер болдунг.

Вий туйюлдю сени пенг,
Назмучуду, сени туймейд.
Къызгъанмай, ашынгы беред,
Темпрчиди, сени сюед.

Тийишлисе сен назмугъа,
Парийим, къара парийим.
Чап терслеге, аманлагъа,
Парийим, къара парийим!

1906

МАХТАНЧАКЪ БИЙ УЛУНА

Бийикдеп къарайса сен,
Непге махтанаса сен?
Кнши кыйынып ашап,
Келесиз дайым жашап.

Тенг бол деп тилемейме,
Жалынсаң да, тенг болмам.
Мен, бир сёзюмю берип,
Сау тукъумунгу алмам!

1907

КЪЫЗНЫ ТАРЫГЪЫУУ

Аллах манга чачны узунун
Берип, насып бермей къойгъанд.
Анам, къара кёзле берип,
Сюймеклигимни сыйыргъанд.

Сюйгенимден айырдыла, —
Жюрегиме кирди къама.
Адамла къайгъырмайдыла,
Къаялагъа тарыгъама!

1908

* * *

Элибизге туман кирип келеди,
Буруулагъа, халжарлагъа киреди,
Азаплыкъ да алай келеди бизге,
Сормай-ормай, киреди юйюбюзге.

1908

* * *

Сёзюм — къаягъа садакъ окъ
Тийгенчады. Амалым жокъ.
Алай зулмугъа баш урмам,
Налат бергеними къоймам.

1910

* * *

Бёрюле чапхан сюрюуча,
Жашайбыз биз, кьоркьа, юрке,
Башха болмайып, ушайбыз
Песиз кьалгъан сюрюуге!

1910

* * *

Къарыусузлагъа хайырым тийсин деп,
Эски гюрбежимде темір тюеме.
Халкъыма жетген азаплыкъны кёрюп,
Гюрбежимдеги кёмюрча кюеме!

1910

* * *

Жерим артыкълыкъдан, зулмудан толуп,
Кючлю кючсюзю жектевин кёреме.
Жарлы халкъыма бир онглюкъ келсин деп,
Аллахдан, адамладан да тилейме!

1910

* *

Жашлыкъ, сен садакъ окъ эдинг,
Мен сени жибердим атып.
Къайсы сырт артына аудунг,
Не къаягъа тийдинг барып?

Жашлыкъ, бек ушаениг жазгъы
Жумарукъну бойнуна сен.
Не уа ол кесим ёлтюрген
Кийик болурму эдинг сен?

1910. Багдад

Дуння деген алай кыйын тик жолду,
Ол жолда азаплык ким сынамаганд?
Дуння деген алай ачы тенгизди,—
Анда кимни кемелери батмаганд.

Ачы дуння тенгизинде барабыз,
Кемебиз кычап батарып билмейин.
Атдан кеткенде да, алай кетебиз,
Билекликлени биз кыолдан пиймейин.

Дуння, сен не ачы тенгиз эсенг да,
Ата юйюбюзсе сен барыбызны.
Не этейик,— куртла кеп жабадыла
Сенде барган кыйын жолларыбызны!..

1910. Багдад

* * *

Бийик тауланы башында
Къар да эрпир, кюннге тѣзмез.
Алай мени жүрек къайгъым,
Ол къарлача, эрши кетмез.

Жоюлгъан жүгъутур къаны
Думи болур, жутулур жерге.
Мени къайгъымы жер жутмаз,
Жел алын да кетмез тюзге.

1910. Стамбул

* * *

Озгъан жауунну жамычы
Бла къууун бош кюрешме, —
Сен озгъан жаш кюнлеринги
Базарда табарма деме.

Душяда жокъ аллай базар,
Апы бир саудюгер сатмаз.
Къарындашынг тапмаз, излен,
Ананг жапгыдан бералмаз.

1910, Стамбул

* * *

Багдадха да, Стамбулгъа да бардым,
Мекканы Кааба ташына баш урдум.
Алай къайытханда жарлы жериме,
Апама жангыдан туугъанча болдум.

1910

* * *

Халкъ пасыбы къайдагысып билсемед,
Мен, бутларымы ат этип, жетерем.
Арабызда къап ырхыла барса да,
Жюрегими къайыкъ этип, ётерем!

1910, Мекка



Бу дунияда кѳууанч азды, ачыу кѳп,
Кѳууанчха жолну кѳралмадым, излеп.
Бушуу жүрегими элекча этди,—
Кѳзим кѳайгѳыла бла кѳп кюрешди.

Араблыны кѳзлери да, таулуну
Кѳзлерича, бушуудан топ-толуду.
Хар жерде бушуу кѳплююн кѳреме,
Хар фактыргѳа саламымы береме.

1910. Мекка

БЕШИК ЖЫР

Эл аллы таулагъа
Ай тийгенди, балам.
Таула да жукълайла,
Жукъла энди, балам.

Бузоу, тылычукъ да
Жукълап къалгъандыла.
Дуния жарыгъымса,
Тынч жукълачы, балам.

Тауукъ балачыкъла
Жукълап къалгъандыла.
Жиляма, кёз гинжим,
Жукъла, арну балам.

Улду болуц, бизни
Сен кьюуандырырса.
Жукъла, кёз жарыгъым,
Сен киши болурса.

Жат, акъ кюзучугъум,
Жарсыма, тынч жукъла,
Дайым кенг болсунла
Сенден кыйынлыкъла.

Жашауунг, ана сют
Кибик, татлы болсун,
Сени суймегени
Ана сютю урсун!

Чабакъгъа тенгиз кенгд —
Дуния санга алай

Кенг болсун, ийнагъым.
Жукълачы, жилямай.

Жукъла, татлы балам,
Мен къорунг болайым.
Ачыуунгу кёрмей,
Къууана турайым!

1910. Мекка

* * *

Кеме бла тенгизледен да ётдюм,
Тюркню, Арабны халкъларын да кёрдюм:
Хар къайда да жарлы жарлыча жашайд,
Къарыулу къарыусузну этин ашайд.

1910, Стамбул

* * *

Арабда, Тюркде да айлашып келдим,
Энтда Бызынгыны тауларын кёрдюм.
Мапга хычыуунду барындан эсе
Жарлы элими кыйы от пйпси.

1910



Къонгур таш, къаядан тюшюп,
Ташлы терен къолда жатад.
Энди кеси къаясына
Къайытыр амалы къалмад.

Аллах! Мени таш окъун эт,
Алай туугъан от жагъама
Къайтармагъанлай къойма,
Къайытар сен тауларыма!

1910. Дамаск

ИШЛЕГЕН

Осал адам эринеди,
Ишлеген пасын көреди.
Эринчеклик деген неди?
Эришчек — саудан ёледи.

Ишлегени — кёлю базыкъ,
Ишлемеген болур жазыкъ.
Душьяда биз махтау аллыкъ —
Ишди, бизни къуандырлыкъ.

Ишлемесенг — азыкъсызлай,
Ишлемесенг — гыркышсызлай,
Ишлемесенг — чабырсызлай.
Ишлемесенг — намыссызлай.

Айланырса, парий кибик,
Къууанмазса, дарий кийип,
Къатышынг жашамаз суйюп,
Ананг жашар, бишип, кюйюп.

Ишди — душьяда кёз жарыкъ.
Ишди бизни къуандырлыкъ,
Ишлегени кёлю жарыкъ,
Ишлемеген болур жазыкъ.

1910

* * *

Бюгюн Сюйюнш улу, жарлы Ахматны
Мужура бла уруп, башын жаргъанды.
Мени жүрегиме да ол мужура
Ёмюрге сау болмаз жара салгъанды.

1912

* * *

Тик тауладан суула энше кетелле,
Къыш къыямасы, сууугъу ётелле.
Алай кетмейди халкъымы къайгъысы,
Сау болмайып турад жүрек жарасы.

1912

* * *

Ёмюрлюк чарыкъла этип,
Биз пасышлы кийсек эди,
Биз кьанатлы атны табып,
Насыпха жетдирсе эди!

Ёмюрлюк чарыкъла этер
Кибик, тери кьайдан чыгъар?
Насыпха элитир кьанатлы
Атны да бизге ким табар?..

1912

ТЮЗЛЮК

Оюлмаз кыая дунпяда —
Тюзлюкдю, кючлю жокъ андан.
Тюзлюк ажашмаз туманда,
Ол ёлмез, кетин кыаядан.

Махтапмагъыз бай да, бий да,
Бизнича ипсапсыз спз да.
Къалмабыз биз бирибиз да,
Неди байлыкъ, мюлк да, юй да?

Тюзлюк а ёлмез, чирпмез,
Аны бир кыылыч да кесмез,
Залим аты малтап кетмез,
Жюрегинден кыама ётмез.

Ол кён залим бойнун бургъанд,
Ол патчахладан кутулгъанд,
Зындапладан учун чыкыгъанд,
Аны бугъоу тыялмагъанд.

Мушу айтхан акъсакъ Кязим.
Келгинчиннге мапга ёлюм,
Кыысылгъынчы эки кёзюм —
Тюзлюкге кыулд мени сёзюм.

1912

ЖАУУР ЭШЕКТЕ

Эшекни кючю халал,
Сютю харам, дейдиле.
Сен жарлыны жегелле,
Сора, тутун, туюелле!

Сенсиз да болмайдыла
Журтубузда таулула,
Аманга: «Эшек кибик», —
Деп кыоядыла ала.

Туякъларынг тиймеген
Таш болмаз бу жоллада,
Сен бармагъан жол болмаз
Бу тарлада, кыоллада.

Жарлы эшек, жауур эшек,
Иени не аман эди —
Жауур этмейши жексе,
Юйюю кыургъан эди!

Эки кыулагышг салны,
Мудах болун тураса.
Кен артыкылыкъ сынагъан
Сен да бир жарлы жанса.

Назмум жауурунгу сау
Эталмазын билеме,
Алай, санга кыайгырынг,
Чыдаялмай этеме.

Тил билмейсе, жарлы сен,
Назмуму ангыларча,
Мени кыайгырыу сёзюм
Санга асыу болурча

1912

СУУ БОЙШУНДА
ЖАНГЫЗ ТАЛЧЫКЪГЪА
АЙТЫЛГЪАН НАЗМУ

Суу бойшунда арпу чакъдынг,
Сен Кязимши кыуандырдынг,
Кишпуларынг жумушакъла,
Кёзю жапсаралла ала.

Сен былайгъа кыайдан келдиңг,
Жангызлайыи кыалай ёсдюңг?
Кыыи кыабышмай кыалай турдунг,
Борандан кыалай кыутулдунг?

Жокъ эгечинг, кыарындашынг,
Жокъ не жууугъунг, не хоншунг,
Анаш, атаңг жокъ кыатыңгда,
Кыалай ёсдюңг суу бойшунда?

Мен сени сындырмам, кесем,
Кишпуларыңгы да эзем.
Мен аллайладаң туююлме,
Сен, менден кыоркыун, ийилме!

Алыңгда мен ийилейим,
Санга мен хурмет берейим,
Жарлы жерим ийнагъы,
Тураса сен, чиммакъ чагъыи.

Сеплей назикши кесерге,
Башына аман кюн берге
Суюгепле аз туююлдюле, —
Жюреклери чюйредиле!

Сени ала кѳрмесинле,
Эчкиле кемирмесинле,
Кюйсюз желле бюкмесинле,
Кюйсюз кѳлла кесмесинле!

Биз жапшагъан дуния кюйсюзд,
Кѳп жан жоюлад кезгусюз.
Сакъ бол, тау суу бойпунда тал,
Ес, чакъ, кѳууап, хайда, сау кѳал.

1913

* * *

Палах тау тарлада жолну тынч табад,
Ажашмагъанлай, бизге келип къалад.
Насын къайда ажашын кългъан болур?
Не кыйыц, узакъ эди бизге жолу!

1913

Къыйындыла жоллары жерибизни,—
Насын ажашханды, табалмайд бизни.
Къурурукъ палах бир нек ажашмайды?
Элибизни тагмай бир нек къалмайды?!

1913

Къыйынлыкъ жауун болун, кёкден жауад,
Къар болун, юй банларыбызны жабад.
Аллах, аллах! Кёрмеймисе тауланы? —
Банларын къайгы чал этгенд аланы.

1913

НЕТЕЙИМ?

Кюнле ётелле, нетейим?
Терк кетелле, нетейим?
Къартлыкъ келед, нетейим?
Къайры къачып кетейим?

Къачыш тау башына чыкъ,
Тенгиз тубюше кир, букъ —
Жокъ къартлыкъдап къутулуу,
Жокъ апы артха буруу.

Ишле, Кязим, ишле сен,
Керексиз кючсюнме сен,
Назмуларынгы тиз сен,
Алай этсенг, бек тюзсе.

Ишле, Кязим, кёлсюзлюк
Этмей, жибермей терслик.
Темиринги туйгюн сен,
Назмулапы тизгини сен.

1913

* * *

Тарыгъаса, жарлы Кязим,
Бёрю улуууду сёзюнг,
Тураса зорлукъгъа тёзюп,
Жашдан тола эки кёзюнг.

1014

* * *

Къзим, ачы сѣзню кѣп айтханса сен,
Кѣп чамланганса, кѣп жарсыгъанса сен,
Бѣрюден толу жерде ачы сѣзсюз
Къалай чыдайыкъ, къалай жашайыкъ биз?!

1914

1914 ЖЫЛ

Душмя къан урушха киргенд,
Тынчлыкъны атасы ёлгенд,
Патчахха аман кюп келгенд,
Халкъшы халкъгъа душман этгенд.

Жашла урушха баралла,
Анала жашсыз къалалла.
Халкъгъа налог кён салалла,
Жюрекле ачыудап жапалла.

Къалмагъанд дунияда тынчлыкъ,
Къалмагъанд бизде къууанчылыкъ,
Жетгенд бизге жаланигачлыкъ,
Келир деп къоркъама ачылыкъ.

Бирн къача, бирн къууа,
Жетгенлерни жолда бууа,
Аны ызындап палах тууа,
Хатасыз халкъ аны жууа!

Душмягъа келгенд къара кюп,
Кён бушуу берген — къара кюп,
Сыйыт этдирген — къара кюп,
Жерни кюйдюрген — къара кюп.

Биз барын да кетюрюрбюз,
Ёлгенлеге да тезербиз,
Урушха налат берирбиз,
Ачылыр бизни кюнубюз.

1914

* * *

Къыйынылыкъга, зорлукъга чамлана,
Жашайбыз, жүрегибиз отда жана.
Ишлен, къл къыйыныбызны ашарбыз.
Иги умутчу юзмейин жашарбыз.

1914



Боранла уралла, кьарла жауалла,
Таула барына да чыдап туралла.
Къыйынлы халкъым, сеп да алай чыда,
Барына да къыйынлыкь кен дуняда!

1914

* * *

Сакъ жауунла гюрюлдешин жетелле,
Орамланы кирпич жуун кетелле.
Не этсинле таудан келген жауунла,—
Халкыны ктайгысын жууалмайла ала!

1914

* * *

Кечегі к̄вар ожаг̄ымдап жауады,
К̄вара к̄байг̄ы энпгими к̄ваг̄ады.
К̄байг̄ы! Бизден сора жер тапмаймыса?
Не к̄байда да былай айланамыса?

1915

ЭСКИ ЮЙЮМ

Эски юйюм, къууанч да
Жарсыу да кёрдюм сенде,
Жылыуушгу къызгъанмай,
Аямай турдунг менден.

Болду сенде, эски юйюм,
Тоюм да, жпляуум да.
Санга кирип кёрдюле
Шуёхум да, жауум да.

Жауунла да жаудула,
Аладан къорууладынг,
Къарла да кёп тюндюле,
Къар тюбюнде къоймадынг.

Жер башынгдан ёталмай
Турдула сакъ жауунла.
Сени хорлаялмалла
Боранла, къарла, бузла.

Тынырынгда олтуруп,
Этдим сагъышларымы,
Аналары ма сенде
Ёсдюрдю жашларымы.

От жагъада отунгу
Жылыууш къызгъанмадынг,
Не болса да, эски юйюм,
Туз гыржынсыз квалмадынг.

Назмулапы мурулдай,
От жагъангда олтурдум.

Жолоучугъа, кѳонакъгъа
Ез юйю кибик болдунг.

Назмуланы такъгъанма
Сенде, тюзлюкню суйюп,
Жылыуунгу кыызгъанмай,
Жылытдынг, эски юйюм.

1916

* * *

Патчах дейле, аскер дейле,
Жасакъ, налогла излейле,
Бералмагъашны туюлла,
Халкъ къанын сууча ичелле.

Къыйнайла осал адетле,
Саз болдула жарыкъ бетле.
Бууадыла аман дертле,
Талайла къутургъан итле!

Муну айтхан акъсакъ Кязим,
Жилляй-жилляй эки кёзюм.
Сизге айтама, ахыр сёзюм —
Къалмагъанды бизде тёзюм!..

1916

СОЛТАНХАМИТНИ ЖЫРЫ

Кировха нёгер болгъанед
Жарлылагъа жараргъа.
Къара халкъгъа эркинликши,
Эркинликши алыргъа.

Солтанхамит — тау къушуд,
Жаудан къоркъа билмеген,
Байла бла бийле элле
Ол жигитни суймеген.

Солтанхамит жыгъылгъанед
Къаны къызартхан атдан.
Таулада къан къатыш жаууш
Жаугъанед ол сагъатда.

Солтанхамит сёленшучед,
Киров бла олтуруш.
Солтанхамит къайытханды,
Алын гулла толтуруш.

Арта турургъа болмаучед,
Намысына уялыш,
Аты халкъгъа кишнен келди,
Къызыл къаннга боялыш.

Душман огъу жыкъгъан эди
Аны тер басхан атдан,
Халкъ башчысы — Киров ашга
Жилягъанд ол сагъатда.

Киров жанханд ёлюгюне
Бек алгъа жамычыны,

Алтын гуллагъа салдыргъанд
Ёлююн ол батырны.

Солтанхамит болуучуед
Таууланы батыры,
Кенг болсун, жумушакъ болсун
Аны жатхап къабыры!

Сен ёлгесе Ленин берген
Байрагъыны тубюнде.
Жиляу этелле тауларынг —
Айырылдыла сенден.

Солтанхамит болуучуед
Таууланы ахшысы.
Аны къарындаш этгенед
Киров — халкъны башчысы.

Жигит ёлсе, жигитлиги
Къалад халкъыны ичшиде.
Кязим да бу жырыны апдап
Этед сени юсюнгден.

1918

ЖАШЫМА

Назму этеме, кёлюм тола,
Айтырыма арсар бола,
Тилим артына тартыла,
Жашлай ёлген, жигит бала!

Туман басып, кюн да батды,
Тангым аман бла атды.
Эркинлик ючюн жан бердинг,
Сюйген балам, ёлюн кетдинг.

Къууанып, аскерге чыкъдың,
Партизанлагъа къошулдунг,
Кёп душманнга сюнгу сукъдунг,
Кёп кадетни атдан жыкъдың.

Кёрмей къалдым — сен думп болдунг.
Азатлыкъ ючюн жоюлдунг,
Сен халкъ ючюн къурман болдунг,
Ачы урушда союлдунг.

Халкъ ючюн бердинг жанынгы,
Тууратдың сен төрт санынгы,
Тёкдюрдюнг къызыл къанынгы,
Жиллатдың жарлы анангы.

Керек туююлдю кёлсюзлюк,
Ушамайд бизге эрсизлик.
Ол борчун тюз толтургъанды,
Ол халкъгъа керти болгъанды.

Биз да аныча ёлейик,
Эрлени таукел этейик,
Биз жолубузну билейик,
Тюзлюкге саулукъ тилейик.

Биз бютюи бек кьуралырбыз,
Большевикге саналырбыз,
Душманладан кьан алырбыз,
Ленин жолунда барырбыз.

1919—1920

БОЛЬШЕВИК ЖОЛДУ —
ЖОЛУГЪУЗ

Меньшевикле алдай бизни,
Кырты этелле ишибизни,
Къатышдыра терсени-тюзю,
Къарангы этелле кёзю.

Властны алалла къолгъа,
Чырмауну салалла жолгъа,
Сюедиле баш болургъа,
Сабанны байгъа оругъа.

Таулула, аны биллигиз,
Бир сатыргъа тизилигиз,
Азатлыкъгъа кюрешигиз,
Къурчдан къаты бирлешигиз.

Заман озар, уяныгъыз,
Кюрешде къоркъун къалмагъыз!
Большевик жолду — жолугъуз,
Къарыулу болсун къолугъуз.

Заман жетгенди къобаргъа,
Душманны барын жояргъа.
Кюрешейик иш онларгъа,
Большевик жолунда баргъа.

Бийге, байгъа алдатмайыкъ,
Бизни жокъгъа санатмайыкъ.
Къууанч жашау къуратайыкъ...
Ленни айтханча барайыкъ!

1920

ЛЕНИН

Айтама мен, къарындашла,
Бирлик ише товарищле,
Ленин къалай жюрютгениш
Эркилик ючюнге ишле.

Сабийликден окъуй кетди,
Аны бийигше жетди,
Дуниядан патчахлыкъны
Тайдырыгъа мурат этди.

Башлады андан, аямай,
Къара халкъгъа хапар берип,
Аны ючюн кеп къыйналды,
Тутмакъ да, сибир да кёрюш.

Андан да къутулун кетди,
Барын кёрдю къыралланы,
Излеп, табып жыйын этди,
Жигит, батыр улапланы.

Жашырышылыкъда кен ишлеп
Турду къадар заманланы,
Бийликледен чыгъарыргъа
Байла бла Романланы.

Ишчи, элли бир болдула,
Къолгъа сауутну алдыла,
Ленинни ызындан барып,
Патчахлыкъны аудурдула.

Ленин эди ишти къурагъап,
Залимликге ёртеп салгъап,

Эскиликни отха атхан,
Жаңгылыкны чархын бургъан.

Патчахлыкны кир къаласын
Көп кюрешди да, чачды ол,
Жарлы халкъгъа эркинликни
Эшигин кенг ачды ол.

Ленинди — тюзлюкню жолу,
Жокъду адам андан уллу,
Аны жолу бла барыр
Ёмюрледе адам улу.

Ёлдю Ленин — бачамабыз,
Бачаманы унутмабыз.
Жарлы, жалчы, тынгылагъыз,
Кязим айтханны ангылагъыз:

Душманлагъа алдатмагъыз,
Бай, бий ызындан бармагъыз,
Бош керексиз къыйналмагъыз—
Ауар ташха таянмагъыз.

Оюлмазлыкъ къая — Ленинд,
Адам игиси — ленинчид,
Ленин батмазлыкъ кюнубюзд,
Партиясы — чигинжибизд.

ОКЪУЮКЪ

Къараигышы кюню къара,
Ишинде болур ауара,
Билмез исполкомгъа бара,
Бу затха сен иги къара.

Билимден ахшы зат жокъду,
Билгенин жюреги токъду,
Билим душманлагъа окъду,
Андан къачхан — жокъдан жокъду.

Билим таулашы тешеди,
Жарыкъ жашауну эшеди,
Билимин сейир кючюнден
Къышхыда алма бишеди.

Билим, ат болун, чабады,
Къуш болун, кекде учады,
Чабакъча, тенгиз тюбюнде
Батхан кемени табады.

Билим бизге жолну керир,
Билим бизге насып берир,
Лешини окъууу бла
Сокъур кез дуняны кёрюр.

Осуятым хар къардашха:
Заманы жиберме бошха,
Билим — дунияны жарыгъы,
Керекди ол къартха, жашха.

1926

СОВЕТ ВЛАСТЬ

Сёзюм сизге, тынгылагъыз,
Айтханымы ангылагъыз.
Сюеме мен жаратсагъыз,
Зарфха урун, къаратсагъыз.

Алгъын зорлукъда жашадыкъ,
Ашпы ачыу бла ашадыкъ,
Байда жалчы болуп турдукъ,
Анга кён кере баш урдукъ.

Ата журтубузну юсюн
Басын бушуу, алды кючюн,
Турду къадар заманланы
Бийликлери Романланы.

Ол къарангы кечеледе
Эштиле эд ёксюз жилиу,
Къарангыда эштиле эд
Бай къолунда къамчи ойнау.

Кён ёмюр сакъладыкъ кюнню —
Ма жарытын кюн да тийди.
Ол — партияды, Ленинди,
Къазим къууанч кийим кийди.

Ала бизге власть салдыла,
Жашауну эркин кердиле,
Кючлю къарыуну бердиле,
Халкъла насыпны кёрдюле.

Совет власть деген бизбиз:
Оруслу, грузин, малкъарлы;

Шахтёр, сюрюучю эм поэт —
Жаңгы жашау, жаңгы адет.

Алгъа айтыр сёзюм олду:
Совет власть ариу жолду,
Хар ишбиз жаңгы болду,
Дуниябыз тенгликдеп толду.

Бу властны ариу кёрейик,
Ахшы болгъанын билейик,
Узакъ саулугъун тилейик,
Аны ючюн биз жан берейик.

Товарищле, сёзюм сизге:
Насыплыкъ туугъанды бизге,
Совет байракъны тюрбюнде
Барырбыз биз коммунизмге.

Къулдукъчу большевик жашла —
Бизге халал къарындашла,
Бард алада къалын башла,
Ала бизге тенг жолдашла.

Къаты тутуп законланы,
Кёп ачын кенг школланы,
Кенг ишлетип тар жолланы,
Кёп этип колхоз малланы.

Оноуну этелле бирге,
Тюзню кётюрелле ёрге,
Душманны кёмелле жерге —
Быланы сеп ариу терге.

Эски адетни къалдырдыла,
Айтханларын бардырдыла,
Тутхан ишлерин болдурдула,
Халкъыга билим алдырдыла.

Ишлерге бек усталла,
Байны, бийни кенг къысталла,
Халкъны къууанчлы туталла,
Мудахланы жарыталла.

Товарищле, сёзюм сизге:
Насышыкъ туугъанды бизге,
Совет байракъны туюнде
Барабыз биз коммунизмге.

1926—1938

КЪАРТЛЫКЪ БЛА УШАГЪЫМ

— Къартлыкъ, сормайып келдинг,
Ким чакъыргъапед сени?

— Соруп къалай келейим,
Кёрюп болмайсыз мени.

— Юйюмю ким кёргюзтдю,
Къалай тапдынг сен аны?

— Мен ажашмай табама,
Кезиу жетсе, жолланы.

— Ажашып, бираз къалсанг
Не боллукъ эди жолда?

— Угъай, мени ажашып
Исан кёрмед дуняда!

Манга керек юйлеге

Жолну иги билеме.

Патчахха, факъыргъа да

Мен бир кибик келеме.

Сизнича къоркъуп, анчып

Къалмайма кючлюледен.

Не эспрген залим да

Къутулалмайды менден!

Патчах аскер кючю да

Жетмейд мени жояргъа,

Батырланы къолундан

Келмейд жолда тыяргъа...

— Сен келгени билсем эд,
Эшигими ачмазем.

Сеплей кюйсюз кьонакьгъа
Жеримден да кьопмазем.

Ишим кендю, ишлерге
Кьоймазса, кьартлыкь, мени,
Туман кечеча, кьара
Этерсе кюнлеримми.

Тиш таныгъы кьоймайын,
Алырса, тюшюрюсе.
Гулош тьякьны берши,
Арбазда чекдюрюсе.

Кечеле узун болуп,
Жукьу кирмез кезюме,
Чыгьалмайын кьальрма
Жарлы эски юйюмден.

Сез эштдирмей, сангырау
Этин, алай кьоярса,
Бек ахырында манга
Терен кьабыр кьазарса.

Сени тюрт суугьунгдан
Ма терт саным кьурушур.
Кьууанма, кьартлыкь, энгда
Назму сезюм болушур.

Назмуланы жылыуу
Мени бла турлукьду.
Душьяда назмучугъа
Елгюнчюн кьартлыкь жокьду!

КОЛХОЗГЪА

Алгъын бар эди бай, жалчы,
Биреу биреюне малчы.

Бай жалчыны малча жегип,
Жалчы байгъа терин тегюп.

Биреуле бай жашай эдиле,
Тоханалада олтуруи,
Иче элле, ашай элле,
Халкъны палахдан толтуруи,

Ол заманла, жомакъдача,
Энди къайтмазгъа кетдиле.
Жангы заман, жангы насып
Бизни алгъышлап жетдиле.

Байны эм бийни думи этип,
Заман аны кирин жууду.
Бизни ючюн, къарындашла,
Колхоз жашау — насып тууду.

Биз къояйыкъ эски халны,
Колхозгъа бурайыкъ алны.
Аямайыкъ хар амалны,
Кёи этейик колхоз малны.

Эршин осал болмайыкъ,
Ишлен ударник болайыкъ,
Къууанчда саугъа алайыкъ,
Жангы жашауну салайыкъ.

Бизни чырмаргъа кюрешген
Шуёх туююл — жауубузду.
Ол бизге заран салмасын,
Анга кечгилик болмасын!

1929



Большевик изледи тенглик,
Бизге берди уллу кенглик,
Адамда кьоймады кемлик,
Берди халкьгъа уллу эркинлик.

Тергеледи кьартлыкь, жашлыкь,
Уллу болду кьарындашлыкь,
Бизге келмез жалангачлыкь,
Энди бизге жетмез ачлыкь.

Табылады берлик, аллыкь,
Жокьду энди боюнса саллыкь,
Бир зат жокьду тапмай кьаллыкь,
Иплесин хар бир болаллыкь.

Кюньюбюз болгъанды арну,
Бизде барды уллу кьарыу,
Кёзюбюзге келгенд жарыу,
Жолубуз — тюзлюкге барыу.

1930

ТОЙЧУЛАГЪА

Тойчуларым, сиз ойнагъыз, кюлюгюз,
Кюнден кюннге жарыкъ болсун кюнюгюз,
Усталыкъны къалдырмайын билигиз,
Барыбыз бирден тепсейик, жюрюгюз!

Сиз барасыз, къымылдамай сюзюлюн,
Башха болмай, зурпуклача тизлиш,
Бек арну тепсейсиз, къууаныш, кюлюн,
Мудахлыкъ тайсыш, тамыры юзюлюн.

Къаран, усталыгъыгъызны кёреме,
Бек къууаныш, сизге махтау береме.
Тепсеу — душияны къууанчыд, сезгенме,
Сизни ючюн бу сёзлени тизгенме.

Ма биз да, сизни кибик, жаш заманда
Айлапыучу эдик къошда, маллада,
Жарлы, жалчыны туююл эди мал да,
Байны, бийни эдиле тепсеу, той да.

Бюгюн а той, къууанч да — бизнидиле,
Бюгюн кийим да, аш да — бизнидиле,
Бюгюн жыр да, назму да — бизнидиле,
Бюгюн халкъла къардашдыла, тенгдиле.

1938

БИЗ

Биз — шахар, эл да жашлары,
Тюзлюкню теңг къардашлары,
Оруслу, таулу — хар бары
Советлени уланлары.

Жокъду бизни бир хатабыз,
Шуёхлукъну бек тутабыз,
Душманланы биз утабыз,
Ленинди бизни атабыз.

Хайырлыд къол кыйыныбыз,
Кючлюд аскер жыйыныбыз.
Ариуду той-оюнубуз,
Бек кючлюдю боюнубуз.

Аллыбызгъа киши ёталмаз,
Урушда киши хорламаз,
Бир душман кюч да баз болмаз,
Къалабызны ол оялмаз.

Биз — къардашбыз хар бир тюзге,
Партия башчыды бизге,—
Базынабыз кесибизге,
Къини минмез юсюбюзге.

1938



*Къысылгъынчы эки кёзюм —
Тюзлюкге къулд мени сёзюм.*



ЖАРАЛЫ ЖУГЪУТУР

1

Барыбыз да билебиз
Жашау къыйыны, тарып,
Жаралы жугъутурну
Айтайым мен хапарын.

Ол хапар эсге тюшсе,
Мен къуру да кюеме.
Аны сиз барыгъыз да
Эшитсегиз бек сюеме.

Зарфха уруп чыгъаргъа
Зарфыбыз жокъду бизни,
Къарангылыкъ ачдырмай
Турад кёзлерибизни.

Китап окъуй билген аз,
Жахил жарлы халкъыбыз,
Жашайбыз, тогъубуздан
Кёп болгъаплай ачыбыз.

Бюгюн тауда къар жауад,
Арбазлары толтурун.
Хапарымы башлайма,
От жагъада олтурун.

Сыйырадыла жерни,
Сыйыралла гыркыны.
Къолдан келмейд сыйыргъа
Хапарны бла жыры.

Залимледе аллай кюч
Жокъду. Шукур аллахха!
Биз жүрек сёзюбюзню
Бермебиз малгъунлагъа!

Жаралы жугъутурну
Окъ жарасы жанпанча,
Жанады жүрек жарам,
Къама кирип къалгъанча.

Айтайым хапарымы,—
Сизге, манга да асыуд.
Адамлагъа айтмасанг,
Кюйдюрюн къояд жарсыу.

Ой, жаралы жугъутур!
Мен да санга ушайма,—
Жюрегими къан жууа,
Хапарымы башлайма.

Арцу айбаш жугъутур
 Отлай эд ыраплада,
 Кече эши, иче эд
 Тауда къара сууладан.

Ырапда кийик сюрюу
 Солуй, жатып тургъанда,
 Къарауулу жугъутур
 Бола эд къаялада.

Ол кен къутхаргъан эди
 Сюрююн учуладан.
 Кеси да кен къутула
 Келген эди ажалдан.

Бир жол, таиг жарыгъанлай,
 Кийик сюрюу, суу ичин,
 Ыраплы гелеу бетши
 Бара эд ёрге кетип.

Алайлай бирен бетдеп
 Ачы шок атылды.
 Сюрюу къачды. Жугъутур
 Жаралы болуп къалды.

Ол, ёрге баралмайын,
 Мыллыгын энше атды,
 Терен сызгъа ичине
 Кетип, термиле, жатды.

Уучу жугъутур къайры
Думи болгъанын билмедн,
Ол, не кѣн излесе да,
Къайдагъысын кѣрмедн.

Кѣн айлапын, зат тапмай,
Къара ачыуу келди,
Башха кийик мараргъа
Бир башха жары кетди.

Жауурунун окъ тешген
Жугъутур ол сызгъада
Сау кюн, сау кече турду,
Кутулун мараучудан.

Тауда гелеу кырдыкга
Къатханед таза къаны,
Ачый эди, кюе эд
Ауур жарасы аны.

Ол эрча кѣтюре эд
Жарасыны ачыуун,
Жигитча кюреше эди
Къутхарыргъа жашауун.

Жарасы ачын аны,
Къоймаса да атларгъа,
Юзмей эди умутун,
Ол сюрююун табаргъа.

Жюреги тартдыра эд
Къаяланы башына,
Кѣзюн алмай, къарай эд
Сюрюу кетген жанына.

Биз элли, жарлы уучу
 Хашим, танг жарыгъаплай,
 Чыкъгъан эди таулагъа,
 Кийик, жугъутур марай.

Ол, таулада айлана,
 Кийиклеп ёлтюре,
 Алай бла жашай эд,
 Юйюрюн кечиндире.

Хашим, тик жолну чыгъып
 Баргъаплай, бирси бетде
 Ол акъсакъ жугъутурну
 Кёрдю да, сейир этди.

Ол жаралы жугъутур
 Ёрге къачып бара эд,
 Эркинликге къаст этип,
 Жарасын унута эд.

Хашим кёрдю: бир бёрю
 Жугъутурну ызындап
 Къуууп, жете баргъанып,
 Тояйым ден къанындап.

Хашим шкогун сермен,
 Къол юсюнден терк атды.
 Бёрю, ёрге сскирши,
 Сора, сойланып къалды.

Жугъутур, энтда шкок
Анга атылгъан сунун,
Суху да бир къарады,
Башын артха терк буруп.

Алай ол жол анга угъай,
Шкок жаууна атылды.
Жугъутур таугъа кетди,
Бёрю жоюлун къалды.

Жаралы жаныуарны
Къуугъан зулмучу бёрю,
Тюзлюк огъу ызындан
Жетин, алайда ёлдю.

Аллай къара кюн келин,
Къутулгъан жугъутургъа
Ханым тиймеди, эркин
Кетерге къойду таугъа.

Апы ызындан къарап,
Ханым тёнде олтурду,
Ол къаяла артына
Аугъунчу, къарап турду.

Жаралы жугъутурну
Жаралары сау болун,
Таулада энтда жашар,
Жангы къууанчдан толун.

Тауланы, эркинликни
Чексиз суйген жугъутур!
Ызындан окъ жетмесин,
Жауларынг жоялмай тур!

Жаралы жугъутурну
 Къутхаргъанындан сора,
 Хашим, жаныуар атмай,
 Юйюне къайтып барад.

Кийик эти келед деп,
 Сабийлери чапдыла.
 Алай ала ол кече
 Кийик этсиз къалдыла.

Хашим юйдегисине
 Жугъутурну хапарын
 Айтды, болгъан халында
 Тизип, айтды ол барын.

Къатыны: «Тюз этгенсе,
 Жаным къор болсун санга! —
 Деди, — жаным ауруду
 Ол жарлы жаныуаргъа.

Биз да ачдап ёлмебиз,
 Худур этип ичсек да,
 Нетериксе? Чыдарбыз,
 Не кыйынлыкъ кёрсек да!»

Ахшамны къарангысы
 Элге тынч кирип келди.
 Жамболат бий Хашимге
 Жумушчусун жиберди.

Бийини сер жумушчусу
Ахшамда салып келди!
— Бийим сени чактырад,
Хайда, жюр, Хашим! — деди.

Хашим, эски чепкени
Женгил кыялдан юсюне,
Жумушчуну ызыпдан
Барды бийини юйюне.

Хашим эшикден кирип,
— Юйге игилек! — деди.
Жамболатны бетини
Кюйсюз болганын кердю.

— Бюйюп ууга бардынгмы? —
Ден сорду бий уучуга.
Хашим ууда хапарын
Терк окбуна айтды анга.

— Ай, сен аман! — деди бий,—
Эр туйюлсе, кыатынса!
Жюрегинг кыоргыашыча
Эрий турган аманса!

Мен бийинг болганымы
Унутханмы этгепсе?
Бу арт кезпуде манга
Кийик нек келтирмейсе?

— Бийим, кесинг билесе,
Беш-алты сабийим бард.
Кючюм жетмейд, юйдегим
Ачдан кыйпалып турад.

— Ит кючюклеринги ач
Болгъаны манга неди! —
Хашим жүреги жана:
— Биз да адамбыз! — деди.

— Аузунгу къыс! — деди бий,
Секирши ёрге туруп.
Мужурасын сермен, ол
Жарлы Хашимни урду.

Хашим эшик артына
Жыгъылды, алай кючден
Къобуп, мыллыгын атды
Зорчу бийни юсюне.

Ол бийни бууун окъун
Къоярыкъ эди. Алай
Шапалары чапдыла,
Ач бёрюле чапханлай.

Жарлы уучуну туююп,
Атхан элле эшикге.
Ала анга этгенни
Адам этмейди итге.

Бий мужурасы тийип,
Сындыргъанед билегин.
Залымликни ёртеши
Кюйдюргенед жүрегин.

6

Хашим! Ач бёрю къуугъан
Жаралы жугъутургъа
Тенг болдунг кесинг, алай
Кизи болушмад санга!

Санга чапхан бёрюню
Киши атып урмады.
Ол бёрюню къанындан
Къара жер кызармады!

Чолакъ болуп къайытдынг
Жарлы, къурум юйюнге,
Сау болмаз жара тюшдю
Огъурлу жюрегинге.

Тауда ол сеп къутхаргъан
Жугъутургъа ушайса.
Аныча жараларынг
Къышнай, алай жашайса.

Залимликни тыягъы
Бизге аман тиеди.
Не этси жарлы Кязим,—
Жаны отда кюеди!

Хашим! Аман ачыдынг,
Бизге палах азмыды!
Кёзлерим жашдап тола,
Этеме бу назмуну.

Сени жарсыуунг — мени
Жарсыуумд, жарлы уучу.
Ишшаллах, ийнанабыз —
Келир бир дерт алыучу!

Жарлы Хашим, кесинг да
Жаралы жугъутурса.
Кёргеп кыйынлыгъынгы
Сен къачап унутурса?

Сени ургъан залимни
Аллах урсун! — дейме мен.
Палахланы ырхысын
Анга бурсун! — дейме мен.

Санга этген артыкълыгъы
Аны кесине жетсин.
Кязим бергенча, анга
Аллах да палат берсин!

Бизин малгъун залимле
Кёкге айланын спелле,
Хайыуанны туюгенча,
Адамланы тюелле.

Кюи сайын апы кёрюп,
Мен амалсыз болама,
Баниха жолну тапмайын,
Назмуланы тагъама.

7

Ой, мени жарлы халкъым!
Къыйынлыкъда тураса,
Сен да, бир бапша болмай,
Жаралы жугъутурса.

Зыгъырлы къолда зыгъыр
Кибик, кёп къыйынлыгъынг.
Не затха чыдамады
Сени къыйынлы жанынг!

Къурум ожакъларынгдан,
Кечеге къар жаугъанча,
Жауад къайгъы юсюнге,
Сени аллах къаргъагъанча!

Жаз жабалакъ таулагъа
Жаугъан киби, юсюнге
Къара палах жауады,
Кирин келед юйюнге.

Къайгъыларынга жарсый,
Жарлы Кязим талгъанды.
Ол башын гау черекге
Атар киби болгъанды!

Жарлы халкъым! Бёрюле
Къууун баргъан жаралы
Жугъутурса. Нетейим,
Ким болур бизни жанлы?

Ким кёрюр сени ызынгдан
Жумулгъан бёрюлени?
Къайгъыларын ким кёрюр
Жарлы таулу эллени?

Сени сурген бёрюге
Кимни огъу атылыр?
Фитнаы, залымликни
Тили къачан тартылыр?!

Бар жыйынлыкъларынгы
Жарлы Кязим кёреди.
Жюреги къандан тола,
Ачы назму этеди,

Жаралы жугъутурну
 Айтдым сизге ханарын.
 Алай ол сау эталмаз
 Жюрекле жараларын.

Аны эштген бирсиие
 Айта, халкъгъа жайылса,
 Жарлы от жагъалада
 Айтылып, алай турса,

Ким билед, асыу болур
 Къайгъылы жюрекlege,
 Ким билед, ачыу болур
 Зулмучу залмlege.

Аланы къолларындап
 Келмейд манга тиерге,
 Жарлы уучу Хашимни
 Тюйген кибик, тюерге.

Шишлик къойлай сояргъа
 Къолларындап келсе эд,
 Уруп, тюйюн, жояргъа
 Атым амал берсе эд,

Бир кюн жашатмаз элле
 Ала мени дуняда,
 Ичер сууум тюгенин
 Къалыр эди таулада.

«Келечиге ёлюм жокъ»
 Деген сёз барды халкъда.
 Халкъымы келечиси
 Болдум къыйын сагъатда.

Мен Меккагъа баргъанма,
Тиерге базыпмайла.
Алай бичакъ бклеуно,
Жаныгъаншы къоймайла.

Ит юргенин жел элтед,
Юрме къой жауларымы.
Къыйыш кюн ёкюлюплей
Къалырма мен халкъымы.

Жарлы халкъым, кюрешдим,
Асыу болур деп сёзюм.
Санга игилик тилей,
Жашайд дунняда Къазим.

1907

Б А Ш Л А Р Ы

Кязим — А. Бозиев	10
«Хоншубуз...»	11
«Санга къайыкъ бла...»	12
«Тау башында»	13
Тарыгъыу	15
«Батырлыкъ жютюд...»	16
Ачыкъ сёз	17
«Арбазыма къоннган...»	18
«Назмула жазама...»	19
Иги сёз	21
Атасыны жашына осуяты	22
Къар кюн арбазыбызда къоннган чычыкътан	24
Парийим	26
Маханчакъ бий улуна	27
Къызы тарыгъыуу	28
«Элибизге туман кирш...»	29
«Сёзюм — къаягъа...»	30
«Бёрюле чапхан...»	31
«Къарыгусузлагъа хайырым...»	32
«Жерим артыкълыкъдан...»	33
«Жаилыкъ, сен...»	34
«Дуния деген алай...»	35
«Бийик таулары...»	36
«Озгъан жаууннуу жамычы...»	37
«Багъдадха да, Стамбулгъа да...»	38
«Халкъ насыбы...»	39
«Бу дуняда къууанч...»	40
Бешик жыр	42
«Кеме бла тенгизледен да...»	43
«Арабда, Тюркде...»	44
«Къонгур таш...»	45
Ишлеген	46
«Бюгюн Сюйюнш улу...»	47
«Тик тауладан...»	48
«Ёмюрлюк чарыкъла...»	49
Тюзлюк	50
Жауур эшекге	50

Суу бойнунда жангыз талчыкыгъа айтылгъан назму	51
«Палах тау тарлада...»	53
«Къыйындыла жоллары...»	54
«Къыйынлыкъ жауун...»	55
Цетейим	56
«Тарыгъаса, жарлы Кязим»	57
«Кязим, ачы сёзню...»	58
1914 жыл	59
«Къыйынлыкыгъа, зорлыкыгъа...»	60
«Боранла уралла...»	61
«Сакъ жауунла...»	62
«Кечегн кър...» ,	63
Эски юйюм	64
«Патчах дейле...»	66
Солтахамитни жыры	67
Жаныма	69
Большевик желду — жолугъуз	71
Ленин	72
Окъуюкъ	74
Совет власть	75
Къартлыкъ бла ушагъым	78
Колхозгъа	80
«Большевик изледи тенглик...»	81
Тойчулагъа	82
Биз	83
Жаралы жугъутур	84

Кязим Беккиевич Мечиев

ИЗБРАННОЕ

На балкарском языке

Составитель А. Ю. Бозиев

Редактор И. М. Гадиев

Художественный редактор З. Х. Бгажноков

Технический редактор Л. Д. Жарашуева

Корректор Ф. Я. Теппеева

Сдано в набор 27/III 1975 г. Подписано к печати 21/VII 1975 г. Формат 70×90¹/₃₂. Бумага мелованная. Физ. печ. л. 3,125. Усл. печ. л. 3,65. Уч. изд. л. 2,37. Тираж 1000 экз. Заказ № 3895. Ч 01206. Цена в переплете 51 коп.

Книжное издательство «Эльбрус»

Пальчик, ул. им. адмирала Головки, 6

Полиграфкомбинат им. Революции 1905 года
Управления по делам издательств, полиграфии
и книжной торговли Совета Министров КБАССР
Пальчик, проспект им. Ленина, 33